

N É P N E V E L É S

Az iskolánkívüli népnevelés feladatai.

MÁRTON ÁRON.

Közel tíz esztendeje írta ezt a cikket az Erdélyi Iskola alapítója, Márton Áron — az Erdélyi Tudósítóba. Szerző a nagy lelkek ösztönével és zseniáltságával már akkor meg látta mindazt a problémát, mely a kérdés körül ma zajlik. Minthogy mai olvasóink közül sokan nem ismerik Márton Áron írásait, közöljük ezt a most is időszerű cikket. — Szerk.

A nyugati államokban hatalmas és anyagiakkal bőven ellátott szervezetek foglalkoznak a nép iskolánkívüli művelésével. Az északi országokban már több évtizedes multra visszatekintő népfőiskolák működnek és a többi nemzeteknél is legalább a közoktatásügyi miniszterium mellé beosztott külön osztály irányítja ezt a munkát. A nép iskolánkívüli művelése érdekében nagy áldozatokat vállalnak, habár fejlett oktatásügyük szinte hiánytalanul, száz százalékosan biztosítja a nép alpműveltségét. Nálunk csak most jelentkezik egy bizonytalan érdeklődés a népnevelés iránt. S az is inkább divatként, a nálunk szokásos úton, szólamok szárnyán és az önreklám öblös hangján, vagy a műkedvelő bírálgatás hozzá nem értő hozzászólásaiban érkezik. De ezt is biztató jelnek kell vennünk, mert egyelőre fontos, hogy bármilyen formában, csak minél többet emlegessék. Talán elősegíti, hogy lassan-lassan ez a kérdés is beérkezzék arra a területre, melyre az erdélyi magyar értelmiség érdeklődő csápjait, időnként ki szokta nyujtani és az odatolt kérdéseket immel-ámmal bár, de körültagogatja. A kérdés egész jelentőségének felfogásától és főképp az abból reánk háruló munka komoly vállalásától még messze vagyunk, azonban emlegetése is hozzájárulhat, hogy felen gedjen az a fagyos, sőt cinikus közöny, mely ma sokszor mellbe vágja, visszahőkölteti a jószándékot is.

A népnevelés célja kettős. Mint a nevelés általában, a népnevelés is az egész embert tekinti, egyéni és társadalmi vonatkozásban veszi és akarja tökéletesebb tenni. Célja tehát: *népünk tömegénél gyarapítani az egyéni és a társadalmi műveltséget.*

I.

Egyéni műveltségre mindenkinek, a nép egyszerű fiának is joga van. A népiskola csak az elengedhetetlen elemi ismereteket adja meg. A foglalkozás körébe vágó ismeretek pedig mindig csak egy-irányú, aránylag szűk területet ölelnek át. A személyiség kibontakozásához azonban többre, bizonyos fokú teljességre van szükség.

A foglalkozásához láncolt ember másirányú képességeinek foglalkoztatása és a teljességre törekvő testi-lelki igényeknek valamelyes kielégítése nélkül elbaldogtalanodik, félszeg, valamennyire mindig nyomorék marad. A tanár, a pap stb. félszeg, élehetetlen típusait ismerjük. A sebész a belső betegségeket is boncké alapján, sebészeti szempontból vizsgálja. A riporter képes a tépett szívű anyát, aki a szerencsétlenül járt fia ravatala mellett a fájdalom alatt roskadozik, vallatóra fogni, a részletek könyörtelen visszaidézésében újra meggyötörni, mert foglalkozása beidegezte a híradásra, és az élet jelenségei csak annyiban és csak akkor érdeklik, ha azokból szenzációt tud kanyarítani. Hasonló példákat a mai élet specializáló iránya, a foglalkozásokat végtelenségig részletező törekvése következtében bőven találunk bármelyik területen.

Amit azonban ezeknél mint nevelés, máskor mint bántó félzségséget észreveszünk, a népnél hajlandók vagyunk rendes, változtatásra nem szoruló állapotnak tekinteni. Pedig, amint kiütközik az egyoldalú műveltség fogyatékosága s amint meglátjuk azt, hogy az egyoldalulag képzett ember milyen értelmetlenül áll az élet többi jelenségeivel szemben, sokszor mennyire ügyetlen az élet egyszerű körülményei között is, és mennyire nem tudja az élet teljességét át-fogni, élvezni, személyisége tartalmát kitölteni, ugyanúgy észrevehetnők, hogy a nép mostani állapota nem rendes, nem szükségszerű, nem természetes, hanem méltatlan állapot, a teljesebb életre ráképesítő, neki való műveltség hiányának következménye. Nem a felszínes városi kultúra hiányzik neki, ami a városiakok nagyrésznél is csak mélység és belső tartalom nélküli külső máz, hanem a reá szabott, körülményeihez mért olyan nevelés, mely *értelmi, akarati és érzelmi* világát teljesebbé tenné.

„*Európa legértelmesebb parasztja*”.

Az értelem művelése a népzenevelés feladatai között is első helyen áll. *Reclus* francia földrajztudós azt mondja a magyar parasztról, hogy Európa legértelmesebb parasztja. A világháború alatt számtalanszor nyilatkoztak hasonlóan idegen nemzetek tisztjei a magyar baka értelmességéről. S aki külföldön járt és összehasonlíthatja népünket a többi nemzetek népével, maga is meggyőződhetik erről. Akárhányszor nagyobb lelki gyönyörűséget jelent a társalgás egy átlagosan értelmes falusi gazdával, mint a művelt középosztály egyik-másik tagjával. De ezt a szinte kivételes képességet parlagon hagytuk, kiművelésével nem törődünk. A maga erejéből nem tudott lépést tartani a meggyorsult haladással s az élet elhaladt mellette. Szemeit nem nyitottuk fel és füleit nem szoktattuk hozzá, hogy a vélemények zsongásából kifogja a tiszta hangot és a vélemények között meglássa az igazit. Szabad zsákmánya lett a hazug és megtevesztő eszméknek, a testtel-lélekkel egyformán üzérkedő szellemnek s a szerencsésebb, a tanultjai törődése folytán műveltségben haladó népek messze föléje kerültek.

A népünk művelésére irányuló törekvéseknek a súlyos mulasztásokat pótolniok kell, mert a szellemi rugalmasság ma szükségesebb kellék mint a múltban. Az élet régi, áttekinthető formái fel-

bomlottak és összekuszálódtak. A forgatagos jelen máról holnapra új helyzeteket teremt, új feladatok, váratlan nehézségek bukkannak fel mindegyre. S népünket meg kell tanítanunk gondolkodni, hogy az összevisszaságban tudjon eligazodni. Fel kell szerelnünk a szűkséges tudnivalókkal, hogy ne induljon el vaktában a más feje, az eléje dobott zavaros vagy rosszándékú ígék után, hanem lásson, ítélni, döntenii, a maga lábán járni tudjon. Nehézkes vagy hiszékeny gondolkozással, tágabb látókör és gyors alkalmazkodó készség nélkül áldozatul esik a vak körülményeknek a garázda szándékoknak.

Az értelem műveléséhez számíthatjuk *a hivatás körébe vágó ismeretek* gyarapításának kötelességét is. A népnevelőtől nem lehet ugyan elvárni, hogy egyuttal gazdasági szakoktató is legyen, de a nép ilyen irányú felvilágosítását, gazdasági gyarapodásának előmozdítását, a gazdasági ismeretek elsajátítására szolgáló alkalmak szerzését vállalnia kell. Habár a szellemi és erkölcsi színvonal nem függ szükségszerűen össze az anyagi javak mértékével, — vannak műveletlen és rosszerkölcű gazdagok, és művelt, jellemes, igen szép életű szegények, — azonban általánosságban a magasabbrendű műveltség mégis anyagi kultúrán épül fel. Akinek a mindennapi kenyér mindennapi nyomasztó gond, annak nehéz az ismeretterjesztő előadások látogatása, könyvek beszerzése, de nehéz a mennyország felé vezető út is. Paupertas maxima meretrix.

Hiányzik a tanult magyar gazda-, iparos- és kereskedőtársadalom.

Széchenyi írja a Hitelben: „Az ész erő, s így az ész boldogság”. A legnagyobb magyar itt a kiművelt emberfőről, a jó és tökéletes építőmesterről, a mélyebb tudományú gazdákról, a józan tanultságú vezérekről, az alkalmas tulajdonokkal rendelkező birtokosokról: szóval a saját foglalkozásukban képzett polgárokról beszél, „a közértelemességről, melynél fogvást — írja tovább — a bölcs a nemzeteket mázsálja. S az mennél nagyobb, annál kevesebbet szorul másokra s így annál függetlenebb s erősb a nemzet”.

S ha a tényeket Széchenyi mondásának fényénél vizsgáljuk, népünk mostani gazdasági helyzetéből még súlyosabb vád komorlik elő, melyet a gazdasági válság és a politika ismert törekvései alig enyhíthetnek. Ezek kétségtelenül belejátszottak leszegényedésünkbe, de be kell ismernünk, hogy elsősorban műveletlenségünknek, a Széchenyi-féle közműveltség hiányának következménye, hogy gazdaságilag a megkapaszkodás, az ellenállás komoly kísérlete nélkül elzuhantunk és egészen alul kerültünk. A nyugati népek gazdasági helyzetében beállott rosszabbodás csak egy nagyon igényes élet viszonylagos leszállítását jelenti, a szász nép a velünk közös sorsban is tartja magát, a mi népünk azonban hihetetlen igénytelenségre kényszerült s gyökereiről letépve végzetes arányokban kallódik szerte szét az egész országban. Nyílt esze, tanulékonyága, kivételesnek mondható átlagos értelmi képessége nem segített rajta, nem lett számára „az erő és boldogság” forrása. Társadalmunkból hiányzott a tanult magyar gazda-, iparos- és kereskedő-társadalom. Nem volt,

aki a dolgozó nép fiainak sorsát szíven viselte s az adott nagyszerű képességek kiművelését vállalta volna. Furfangra, ravaszságra, körülményeihez mért alkalmazott leleményességre ránevelődött, mert életének útja mindig lesben álló veszedelmek és galád szándékok között vezetett, de foglalkozásának új fogásaira, a gazdálkodás újabb eszközeire és kiadósabb módszereire nem tanította senki.

Induló népművelésünk munkatervében a gazdasági műveltség gyarapítása lényeges rész. A foglalkozásban való jártasság, a foglalkozáshoz tartozó ismeretek birtoklása lelki erő is. Erősíti az öntudatot, biztosságot kölcsönöz és örömet ad a munkához. És ez az öröm és biztosság éppen úgy hozzátartozik az emberi élethez, mint a tisztességes megélhetéshez elégséges kenyér.

A mély és tiszta kedély.

A tudás azonban egymagában nem elég. Beképzeltté tehet, de a személyiség tartalmát, teljes képzettségét nem adja meg. Az egyensúlyozott emberibb embert az értelmi, akarati és érzelmi világnak arányos és együttes művelése alakítja ki. A népművelés tehát az *akarati és kedély* tökéletesítését sem hanyagolhatja el.

Magasabb célkitűzések és azoknak következetes keresztvitele nélkül egyik foglalkozásban sem lehet boldogulni. Ma különösen sok akadály esik mindenki útjába s kézben-tartott, erős, edzett *akaratra van szükség*, hogy ne torpanjon meg, hanem bátran nekivágjon újra és újra. Az akarati nélküli vagy akarati gyöngy ember az élet feladatokkal és nehézségekkel zsúfolt országútján csak bukdácsol. S a népművelésnek, lévén elsősorban erkölcsi kérdés, elsődleges célja, hogy az embert korunk egyetemes zsibbasztásából felszabadítsa, a tétováságból kirántsa s a szélesebb rétegek egyedeit is igaz szabadságra, függetlenségre és önuralomra nevelje. A céljával tisztában lévő népművelés az irodalmat és a történelmet az általános és népi műveltség ápolása mellett ennek a feladatnak szolgálatába használja fel. A nemesebb eszményeket ezekben kapja meg és ezek által viheti a néphez utánozható közelségbe.

A *kedélynevelés* fontosságát talán szükségtelen részletesebben indokolni. Életünk kietlen sivatagában egyik legűdítőbb jelenség, legnagyobb vigasztalás a mély, tiszta kedély. S csak népünk kedveteléseire, szórakozásaira, multságaira és a hajdani szép népszokások eldurvult mai formáira kell gondolnunk, hogy rádöbbenjünk a népművelésünkre ezen a téren váró halaszthatatlan nagy munkára. Mi az igaz fajszeretet (ami nem a hangos melldőngetésben és kérdésben áll!) és bizonyos lelki műveltség hiánya következtében hajlandók vagyunk a durva virtuskodást is erélynek minősíteni, ha szerét ejthetjük, színpadra is visszük (pdl. Székelyguzsajás); hivalkodunk azzal, amit szégyelnünk és takargatnunk kellene, holott a népünknel egyetlen vasárnap délután tapasztalható sok durvaság láttára mélyeséges szomorúságnak kell rátelepednie minden lélekre, aki fájának javát őszintén akarja. Multságai durvák, kedélyeskedései tele vannak szemenszedett, arcpirító trágársággal. A falusi legény nem énekelve, hanem bömbölve megy végig az utcán. S bár-

mennyire tiltakozik bennünk minden csepp vér, ha tétlenek maradunk, beteljesedik rajtunk a kaján jóslat, koporsónkat ácsoljuk. Mert egy nép, amelyiknek fiatalsága keresi a részegséget, a szándékos elállatiasodást és szinte minden multságát vérontással végzi, homlokán egy szegyeteljes halál bélyegét hordozza.

Népnevelésünkre ezen a téren nehéz feladatok várnak. Primitív és elhízott ösztönökkel kell megküzdenie, amihez erőt elsősorban a vallásos életből meríthet. A vallás különben is a népnevelési munka alapja, a vallás erői nélkül eredményes népnevelés nincs. A nép lelke mélyén durvaságai ellenére is erősen és eleven keresztény. A zűrés élet sejtelmes suhanásait és érzékelhető pattogásait, a rejtett és látható dolgok zsviját, összevisszaságát vallási képletének segítségével rendezzi és fogja össze egységbe. Az életharcban elbágyadt vagy megsebesült lelkével is erőért és vigasztalásért vallásához menekül. Kedélyéhez itt lehet a legkönnyebben és a leghathatósabban hozzáférni.

A lélek mélyebb járataiba behuzódó vallásérkölcsi erők mellett az ének- és szavaló kórusok, versek, történetek, alkalmas játékok, ünnepségek, szórakozások, ellenőrzött multságok is hatékony eszközök. Ezek segítségével elvonjuk a durvább alkalmaktól s ugyanakkor nemesebbet adunk. A nevelést a gyermekeknél kell kezdenünk, de a fiatalság és felnőttek ilyen arányú foglalkoztatásával gyorsíthatjuk, hogy népünk az elcsúfító durvaságokból lassan kivetközzék, örülni tudjon az élet tiszta örömeinek, az otromba tréfák és káros multságok helyett nemes szórakozásokban, kedélyes együttlétben lelje örömét.

II.

A társadalmi vonatkozások az ember társas természetéből következnek. Minden ember közösségbe illesztve él, a család, nemzet, állam és az emberiség bizonyos fokig zárt, de egyre táguló és egymásba átmenő körei fogják körül. Az egyén élete a mások életéhez kapcsolódik, munkáját, életét mások élete, munkája kiegészíti, átveszi. S ez a körülmény kölcsönös köteleességeket és jogokat állít fel, meghatározza az egyed magatartását. A népnevelés tehát nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a nép egyedeit helyes magatartásra nevelje a társadalmi viszonylatok szempontjai szerint is.

Gyökérfőző erők.

Első helyen a *családi érzés és családias gondolkodás* nevelése áll. A gyilkos, modern szellem rontása már népünk családi életén is észrevehető. Korunk beteg gondolatai behatoltak és züllesztik a falu egykor szép, tisztos, példaszzerű családi életét. A szabadelvű irányzat mesterkedései és a bolsevizmus nyers propagandája itt egyvonalon haladtak és egymásnak segítettek. Együttes hatásuk következtében városon a néphez számított osztályok családi élete éppen olyan széthulló, mint a modern erkölccsel tetszelgő felsőbb köröké, de rohamosan ebbe az irányba tart a falu is.

A folyamatot a mi népünknel gyorsítják a rendkívül nehéz megélhetési viszonyok. A gond tömegekben szórja szét a magyar családok tagjait egymástól. S kegyetlen sorsa, nélkülözései, a számára még nyitvahagyott foglalkozások durva jellege, folytonos küzdelme, állandóan az eldurvulással, a lelki érzéketlenséggel fenyeget. És a népnevelés legsürgősebb feladata, hogy a szülőknél a gyermek, a gyermekekben és ifjakban a szülők iránti szeretetnek a felverésével, állandó ébrentartásával, nemesítésével, a vérségi viszonyokból származó különböző kötelességek megismertetésével: szóval a családi élet nemesítésére irányuló tervszerű és kitartó munkával a szenvedések és megpróbáltatások tüzebe lökött népünk számára legalább a legemberibb közösségnek, a családi életnek vigasztalásait biztosítsa.

A népnevelésnek társadalmi vonatkozásban második feladata a *honismeret* közvetítése. A honismeretnek gyökérfőtő ereje van. A nép fiát szűkebb hazájának, fájának, népe multjának, küzdelmeinek, nagy fiainak ismerete, a nép életmegnyilvánulásainak tudatos látása, a honi szokások szeretete, a hazai röghöz és az otthon küszöbéhez köti. Ha tudatosan nézheti szülőföldjét és annak életét, más-kép értékeli s idegenből is visszavágyik. A honismeret azzal, hogy megismerteti a néppel a szülőföld történelmi multját, állat- és növényvilágát, az ott született népmeséket, a népművészet virágait, melyek saját lelkéből fakadtak és a népszokások tiszta formáit, ránevelő értékeinek megbecsülésére és a szűkebb hazájának talajába hatoló, ezer ágazású, dús lelki gyökérfőtőt öntözi.

Ezen a téren már elismerésre méltó munkát végeztek egyesek. *Domokos Pál Péter* székelyszöttes mozgalma, a magyar népi ének- és zenekultúra érdekében kifejtett buzgolkodása, *Kós Károly*, *Albrecht Dezső* kalotaszegi munkája, az *Ezer székelly leány-napok* stb. hatása alatt munkába álltak mások is. És remélhetjük, hogy a szépen indult munka általános és lassankint teljesebb, a honismeret egész körét felölelő lesz.

A szétilált népi lelkület helyreállítása.

Társadalmi irányban harmadik feladata és egyben legmélyebb értelme a népnevelésnek, hogy *nemzetté* nevelje a közös származás, nyelv, történelmi mult, műveltség és közös sors által összefogott embereket. Történelmünk utolsó két évtizede újból megmutatta, mennyire reánk (s nem a német népre!) találnak *Goethe* keserű szavai: „Im einzeln so vorzüglich und als Volk so miserabel”. Egyenként véve, külön-külön nagyszerű magyarok vagyunk mind, de tömegünkben, mint népnek, szánalmas a magatartásuk. Most kitűnt és megvilágosodott azok számára is, akik addig a hazug magyar-romantika rózsaszínű szemüvegén keresztül nézték a nemzetet, hogy fennen hirdetett nemzeti egységünk pusztán politikai, belső erő nélküli egység volt, nem nyult le a magyarság összességének lelkébe s az első komoly teherpróba alatt széthullott. Mihelyt a politikai abroncs széthullott, nyomban felemelték fejüket a régi és új ellentétes erők.

Volt talán egy pillanat 1919 és 20 táján, amikor az egység lelki előfeltétele nem hiányzott s meg lehetett volna teremteni, ha akad, aki a sok jószándékot összefogja, megedzze és együtt tartsa. De az első egymásratalálás futó pillanata után, nyomban előkunkorodtak az egyéni törekvések, a csoportok érdekei, a régi ellentétek, és a magyarság különböző rétegei olyan érdekközösség nélkül éltek egymás mellett, vagy egymás ellen, mintha nem történt volna az ég világán semmi. S ma is így van: körünkön belül titkos és nyílt csoportosulások, érdekközösségek, önző célú vállalkozások, öncélúvá tompult osztályok ezerfelé rángatják az amugyis laza nemzeti lelkiületet. Munkásságunkat ma sem sikerült bevonni közösségünkbe, a falusi tömegektől talán még tovább állunk, mint eddig, mert értelmiségi osztályunk a meddő politikai szólamokon túl most sem jutott. Végzetesen az elproletárizálódás útján van. Idegen műveltségében idegenül él s régi osztályhelyzete foszlányait szorongatva a néptől távol keresi boldogulása útjait.

Egészen természetes, hogy a javulást, és további fokozat: a szilárd öntudatos népi egység megteremtését célzó munkának a tanultak köréből kell kiindulnia. Az értelmiségi osztálynak kell ráébrednie, hogy a műveltségbeli és lelki távolság kiküszöbölése az ő feladata. Ami alatt nem a műveltség egyformásítását értjük, nem is a tanultak időnkénti kirándulását a néphez fölényes kioktatások vagy lírai ömlengések céljából, még kevésbé a felszínes városi műveltség reamázolását a falura, hanem a közös sors becületes vállalását, a népi érdekek önzetlen szolgálatát, és a legkülönbözőbb foglalkozásokon keresztül a néppel való közvetlen — hogy úgy mondjam — fizikai közelség, az önzetlen, céltudatos népnevelő munkával pedig a lelki közelség megteremtését. A népnevelés feladata az, hogy a nép minél több egyedének megadja a lehető legnagyobb fokú nekivaló műveltséget. Az egységet a nevelési eszmények és a közvetítésre szánt művelődési javak közössége biztosítja. S az erdélyi magyar értelmiség elutasíthatatlan, de szép hivatása, hogy a nevelési eszményeket előbb a maga számára világosan kidolgozva, érdekközösségbe lépjen a néppel, s a közös múlt és lélek nagyszerű művelődési értékeit közkinccsé téve, a szétzilált népi lelkiület egységét helyreállítsa.

Szekfü Gyula írja Széchenyiről: „Ahhoz, hogy tapasztalatait gyümölcsöztethesse, előbb meg kellett találnia az utat saját népéhez. Ez is megtörtént. A császári király katonatisztet nem valami parasztrómantika hazug vagy félművelt érzés kötötte össze legénységével debreceni helyőrségében; ellenkezőleg: valami folyvást eltaszítá e műveletlen, szinte állati sorban hagyott magyar parasztok tömegétől, de egyszersmind akaratán kívül, az öntudat alatt működő közösségi erők is megmozdultak, vére vitte az elhagyott emberekhez, kiknek vaksága visszataszító volt számára. De taszítás és vonzás zavarából lassanként megüpedett a művelt ember és magyar ember gondolkozása: felismerte, hogy egy vér ezekből, hogy ő is magyar, akinek Isten hasonlíthatatlanul több erőt, tehetséget és eszököt adott kezébe vérei felsegítésére, akinek tehát kötelessége mind-

azt az elmaradt „árva” magyarság javára felhasználni. Felismerte a magyar „parlagot” s a felismerés pillanatában tudnia kellett, hogy ezt a parlagot ő fogja kiirtani, a magyarságot ő fogja megnemesíteni.

Ha népünk kendőzetlen helyzetéhez még hozzánézzük a szélesebb távlatok jeleit is, láthatjuk, hogy az emberiség jelenében az elvakultság apokaliptikus méretű borzalmak előkészítésén dolgozik. De az emberiség feje fölött gyülekező viharfelhők sötét kavargásából sem nehéz kikövetkeztetni, hogy a mostani vajudás után következő, már alakuló új korba a népek életüket, akár bekövetkeznek a készülő katasztrófák, akár győz a békés belátás, csak erkölcsi erőik teljességével menthetik át. Vajjon lesz-e a magyar népnek Széchenyi-lelkületű értelmisége, amelyik ezt belátja s a történelmi szándékhoz a maga munkás vérével lázas készséggel hozzáadja?!